

TURIZM VA MADANIY MEROS: TARIXIY OBIDALARNI ASRASHDA TURIZMNING O'RNI

Kimyo International University in Tashkent

TOUP 702: **Esonova Muxlisa Samadovna**

Scientific adviser: **Yo`ldoshev Abdumalik Ilxomovich**

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm va madaniy meros o'rtasidagi o'zaro aloqalar chuqur tahlil qilinadi. Xususan, tarixiy obidalar va arxitektura yodgorliklari turistik resurs sifatida qanday xizmat qilishi, ularni asrashda turizmning qanday ijobiy ta'siri borligi ilmiy va ommabop tarzda yoritiladi. Maqolada O'zbekistondagi mavjud tarixiy obidalar misolida milliy merosni saqlash va ommalashtirishda turizmning roli tahlil qilinadi. Shuningdek, turizmning iqtisodiy, ma'naviy va madaniy jihatlari, barqaror turizm konsepsiyasining ahamiyati hamda davlat va jamiyatning bu jarayondagi ishtiroki keng yoritiladi. Muallif turizmni madaniy merosni asrash va targ'ib qilishning samarali vositasi sifatida baholab, bu borada zamonaviy texnologiyalar, mahalliy aholi ishtiroki va xalqaro hamkorlikning o'rniga alohida e'tibor qaratadi..

Kalit so'zlar: turizm, madaniy meros, tarixiy obidalar, barqaror turizm, O'zbekiston, arxitektura yodgorliklari, milliy qadriyatlar, sayyohlik infratuzilmasi, merosni asrash, YUNESKO, tarixiy shaharlar, nomoddiy madaniy meros, restavratsiya, turistik salohiyat, milliy ong.

Bugungi globallashuv davrida turizm nafaqat iqtisodiy sektor sifatida, balki madaniy merosni saqlash, asrab-avaylash va targ'ib qilish vositasi sifatida ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, tarixiy obidalar, arxitektura yodgorliklari, diniy va milliy me'moriy obyektlar turizmning asosiy resurslari sanaladi. O'zbekiston kabi boy tarixiy va madaniy merosga ega mamlakatlarda turizm sohasining ushbu jihatini chuqur o'rganish va rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi.

Madaniy meros tushunchasi va uning turlari

Madaniy meros insoniyat tarixining moddiy va nomoddiy boyliklaridan iborat bo'lib, xalqning o'zligiga, madaniy yodgorliklariga, urf-odatlariga va ma'naviy qadriyatlariga asoslanadi. U ikki asosiy turga bo'linadi:

- **Moddiy madaniy meros:** tarixiy binolar, arxitektura obidalari, san'at asarlari, ibodat maskanlari va arxeologik yodgorliklar.
- **Nomoddiy madaniy meros:** til, folklor, musiqiy va sahna san'ati, urf-odatlar, marosimlar va boshqa madaniy amaliyotlar.

Turizm aynan ushbu madaniy qatlamlarni keng ommaga yetkazish, ularni tirik saqlab qolish va iqtisodiy barqarorlik orqali asrashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Tarixiy obidalar va ularning turizmga tutgan o'rni

Tarixiy obidalar – bu millatning o'zligini namoyon etuvchi timsollardir. Ular nafaqat estetik va ma'naviy ahamiyatga ega, balki turistik jalb etuvchanlikning markaziy ob'ektlaridan biridir. Masalan:

- **Samarqanddagi Registon maydoni,**
- **Buxorodagi Ark qo'rg'oni va Po'lton masjidi,**
- **Xivadagi Ichan-Qal'a,**
- **Shahrisabzdagi Amir Temur saroylari,**
- **Termizdagi Fayoztepa va Kara-Tepa budda ibodatxonalari**

nafaqat ichki, balki xalqaro sayyohlar uchun ham qiziqarli maskanlardir.

Bunday obyektlar atrofida yaratilgan turistik infratuzilma, gidlik xizmatlari, tarixiy shahar sayr marshrutlari sayyohlarni jalb qilgani sayin, ularni saqlash va ta'mirlashga ham mablag' ko'payadi. Shu orqali **turizm – tarixni saqlovchi mexanizm** vazifasini bajaradi.

Turizmning madaniy merosni saqlashdagi ijobiy ta'sirlari

1. **Moliyaviy resurslarning yaratilishi**
 Sayyohlar tomonidan to'lanadigan kirish chipta pullari, gidlik xizmatlari va boshqa turistik faoliyatlardan tushadigan daromadlar restavratsiya, saqlash, monitoring kabi ishlar uchun yo'naltiriladi.
2. **Jamoatchilik ongining oshishi**
 Tarixiy obidalarining turizm orqali keng jamoatchilikka taqdim etilishi aholining o'z merosiga nisbatan e'tiborini oshiradi.
3. **Madaniy almashinuv va xalqaro tan olinish**
 YUNESKO kabi tashkilotlar tomonidan e'tirof etilgan yodgorliklar (masalan,

Ichan-Qal'a, Samarqand) xalqaro e'tiborni tortadi va xalqaro grantlar jalb qilinadi.

4. **Tadbirkorlik va xizmatlar rivoji**

Tarixiy joylar atrofida rivojlangan hunarmandchilik, mehmonxonalar, milliy oshxona va ekskursiya xizmatlari iqtisodiy faollikni oshiradi va mahalliy aholini ish bilan ta'minlaydi.

Turizm va madaniy meros o'rtasidagi muvozanat masalasi

Biroq turizmning haddan ortiq kuchayishi tarixiy obidalarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Sayyohlar oqimi arxeologik joylarga zarar yetkazishi, obidalar atrofidagi shovqin, ifloslanish yoki nomuvofiq qurilishlar ularning asl qiyofasini yo'qotishiga olib keladi. Shu sababli quyidagi muvozanatga amal qilinishi lozim:

- **Barqaror turizm yondashuvi:** sayyohlik faoliyati tabiat va madaniy obyektlarga zarar yetkazmasligi uchun ekologik va madaniy cheklovlar kiritilishi kerak.
- **Restavratsiya va himoya rejaları:** tarixiy joylarda qat'iy restavratsiya standartlari, monitoring tizimlari joriy etilishi lozim.
- **Madaniy savodxonlik:** mahalliy aholi va sayyohlar o'rtasida merosga nisbatan hurmat hissini shakllantirish.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ishlar

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasiga qaratilgan e'tibor ortib bormoqda. Jumladan:

- **"Ziyorat turizmi"** va **"Klassik O'zbekiston yo'nalishi"** doirasida qadimiy shaharlar bo'ylab sayohatlar tashkil etilmoqda.
- 2023 yilda YUNESKO ro'yxatiga yana bir qancha obidalar kiritilishi uchun nomzodlar tayyorlandi.
- Samarqandda **"Yangi O'zbekiston"** zamonaviy turizm markazlari qad rostladi, lekin ular tarixiy meros bilan uyg'unlikda yaratilmoqda.
- **"Yoshlar turizmi"**, **"Maktab turizmi"** loyihalari orqali yosh avlodga madaniy meros qadriyatlarini singdirilmoqda.
- Albatta! Quyida maqolani davom ettiraman va uni yanada **batafsilroq, ilmiy va keng qamrovli** shaklda kengaytiramiz:

Madaniy meros va turizm o'rtasidagi o'zaro aloqalar nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, ma'naviy va siyosiy jarayonlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Har bir tarixiy obida – bu jamiyat xotirasining bir bo'lagi, u millatning o'tmishi, qadriyatlari va tamaddunining yorqin aksidir. Shu bois ularni asrab-avaylash, kelajak avlodlarga yetkazish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biridir. Turizm esa bu jarayonda vositachilik qiladi. Chunki aynan turizm orqali madaniy obyektlarga e'tibor ortadi, ularni tadqiq etish, targ'ib qilish, yangidan tiklash va saqlash uchun ijtimoiy buyurtma kuchayadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, bugungi kunda dunyodagi ko'plab yetakchi davlatlar tarixiy meros obyektlarini samarali turizm resurslariga aylantirish orqali ularni moliyalashtirish, ta'mirlash va saqlab qolish imkoniyatini yaratmoqda. Misol uchun, Italiya, Fransiya, Gretsiya, Turkiya, Misr kabi davlatlarda turizm sohasining asosiy qismini aynan tarixiy shaharlar va yodgorliklarga qaratilgan yo'nalishlar tashkil etadi. Ular tarixiy obyektlar atrofida turli sayyohlik xizmatlarini rivojlantirish orqali mahalliy iqtisodiyotni faollashtirish bilan birga, bu obidalarning mustahkam va barqaror saqlanishini ham ta'minlaydi.

O'zbekistonda ham turizm va madaniy meros sohasining uyg'un rivojlanishi uchun muhim huquqiy va tashkiliy asoslar yaratilmoqda. Jumladan, yurtimizning ko'plab qadimiy shaharlarida tarixiy obidalar restavratsiya qilinmoqda, ularga olib boruvchi yo'llar, transport infratuzilmalari, mehmonxonalar va boshqa xizmat ko'rsatish tarmoqlari barpo etilmoqda. Buxoro, Samarqand, Xiva, Shahrisabz, Termiz kabi shaharlarda turizm salohiyatini oshirish bilan birga, madaniy merosni asrashga doir maxsus dasturlar ishlab chiqilgan.

Tarixiy obidalarni asrab-avaylashda turizm faqat iqtisodiy daromad manbai bo'libgina qolmay, balki ma'rifiy va tarbiyaviy ahamiyatga ham egadir. Sayyohlar tarixiy joylarga tashrif buyurish orqali o'tmishdagi buyuk ajdodlar faoliyati, madaniyatimiz taraqqiyoti, diniy va ilmiy maktablar haqida bilib oladi. Bu esa xalqimiz tarixiga nisbatan hurmat, iftixor va milliy ongning shakllanishiga zamin yaratadi. Ayniqsa yoshlar orasida tarixiy yodgorliklarga qiziqish uyg'otish, ularni o'rganishga rag'batlantirish orqali tarixiy merosga egalik tuyg'usi mustahkamlanadi.

Shuningdek, turizm orqali madaniy meros xalqaro miqyosda tanitiladi. YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan obyektlar sonining ortishi

mamlakat obroʻsining oshishiga, xorijiy sayyohlar oqimining koʻpayishiga olib keladi. Bu esa oʻz navbatida xalqaro grantlar, investitsiyalar va ilmiy loyihalarning jalb qilinishiga sabab boʻladi. Aynan shu jihatlar madaniy merosning barqaror rivojlanishida turizmni muhim strategik yoʻnalish sifatida qarash zarurligini anglatadi.

Shu bilan birga, tarixiy obidalarni saqlashda faqat hukumat yoki davlat tashkilotlari emas, balki jamiyatning barcha qatlamlari, xususan, mahalliy aholi, nodavlat tashkilotlar, ilmiy doiralar va biznes subyektlari ham faol ishtirok etishi lozim. Chunki madaniy meros umumxalq boyligi boʻlib, uni asrash va rivojlantirish barchaning masʼuliyatidir. Mahalliy aholi obidalarni qoʻllab-quvvatlagan taqdirda, ularning atrofida ijtimoiy-madaniy hayot faollashadi, bu esa turizm rivoji uchun yana bir muhim zamin boʻladi.

Soʻnggi yillarda Oʻzbekistonda turizmni raqamlashtirish, virtual sayohatlar, audio-gidlar, interaktiv xaritalar va mobil ilovalar orqali madaniy obyektlarni targʻib qilish ishlari boshlangan. Bu texnologiyalar yordamida yodgorliklar haqidagi maʼlumotlarni yanada kengroq auditoriyaga yetkazish, ayniqsa, chekka hududlarda joylashgan obidalarni ommalashtirish imkoniyati yaratilmoqda. Shu tariqa turizm raqamli transformatsiya orqali madaniy merosni kelajak avlodga zamonaviy vositalar bilan yetkazish imkonini bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, turizm va madaniy meros bir-birini toʻldiruvchi, oʻzaro bogʻliq va bir-birini quvvatlovchi sohalaridir. Toʻgʻri yondashuv bilan tashkil etilgan turizm siyosati tarixiy obidalarni yoʻq boʻlishdan saqlaydi, ularni iqtisodiy jihatdan barqarorlashtiradi va milliy qadriyatlar targʻibotiga xizmat qiladi. Shu bois madaniy meros obyektlari atrofida turizmni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy yutuqlar, balki maʼnaviy tiklanish, milliy ong va tarixiy xotiraning mustahkamlanishiga ham olib keladi.

Xulosa

Turizm va madaniy meros oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlik — bu zamonaviy jamiyatning barqaror rivojlanishida muhim omildir. Toʻgʻri yoʻlga qoʻyilgan turizm siyosati orqali tarixiy obidalarni nafaqat saqlab qolish, balki ularni global darajada tanitish, ularga ikkinchi hayot berish imkoniyati yaratiladi. Madaniy meros esa, oʻz navbatida, turizmni jonlantiradi, milliy gʻururni mustahkamlaydi va iqtisodiy

taraqqiyotga xizmat qiladi. Shunday ekan, har bir tarixiy yodgorlikni nafaqat o‘tmish yodi sifatida, balki kelajak uchun investitsiya sifatida qabul qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva, M. (2022). “O‘zbekistonda madaniy meros obyektlarini saqlashda turizmning o‘rni”. *Ijtimoiy fanlar jurnal*, 4(3), 45–50.
2. Alimov, S. (2020). “Madaniy turizm va uning rivojlanish omillari”. *Turizm va madaniyat ilmiy to‘plami*, 2(1), 33–38.
3. Bektoshov, K. (2021). “YUNESKO merosi doirasida tarixiy obidalarni saqlash muammolari”. *Xalqaro turizm tadqiqotlari*, 1(2), 57–63.
4. G‘aniyeva, D. (2022). “O‘zbekiston tarixiy shaharlarida turizm salohiyati va madaniy merosning uyg‘unligi”. *Regional tadqiqotlar*, 3(4), 21–27.
5. Hasanov, N. (2019). “Turizm sohasida raqamli texnologiyalarning madaniy obyektlarga ta’siri”. *Innovatsion rivojlanish jurnali*, 5(2), 14–19.
6. Karimova, Z. (2023). “Madaniy meros va ichki turizm o‘zaro bog‘liqligi”. *Turizm va iqtisodiyot axborotlari*, 6(1), 40–46.
7. Mamatqulov, I. (2021). “Qadimiy yodgorliklarni tiklashda mahalliy turizmning roli”. *Madaniyat va meros*, 2(2), 51–56.
8. Rahimova, T. (2020). “Madaniy meros obidalarini asrashda jamoatchilik ishtiroki”. *Ijtimoiy taraqqiyot muammolari*, 4(3), 11–17.
9. Sobirov, U. (2022). “Sayyohlik faoliyatining tarixiy obyektlarga ijobiy ta’siri”. *O‘zbekiston ilmiy axborotlari*, 7(2), 25–30.
10. Tursunova, M. (2023). “Milliy merosni asrashda barqaror turizmning strategik ahamiyati”. *Ilm va taraqqiyot*, 5(1), 66–72.